

Чувени заокрет авиона над Атлантским океаном, који је тадашњи руски премијер Јевгениј Примаков наредио 23. марта 1999. године у 21 час – управо у тренуцима када су наредбе о почетку бомбардовања Југославије синхронизовано донете у Пентагону и седишту НАТО – представља једну од најупечатљивијих слика новије српске, али и светске историје.

Нешто касније те вечери, генерални секретар НАТО Хавијер Солана наредио је команданту за Европу Веслију Кларку почетак ваздушних удара, а премијер СРЈ Момир Булатовић прогласио је непосредну опасност од ратног стања. Непосредно пре тога, Београд је напустио амерички изасланик Ричард Холбрук, који је у претходна 24 сата убеђивао председника Југославије Слободана Милошевића да допусти улазак НАТО снага на Космет.

Тог дана, Примаков је полетео из Москве у раније договорену посету САД, али је већ на ирском аеродрому Шенон, где је правио паузу, имао први телефонски разговор са америчким потпредседником Алом Гором. После тог разговора, Примаков доноси одлуку да ипак настави пут према Вашингтону, у нади да амерички домаћини неће почети бомбардовање, а поготово не у тренутку када им у посету стиже други човек Русије, земље са традиционално блиским односима са Београдом.

Како се то ипак десило, о чему га је Гор обавестио у 21 час по московском времену, када је Примаков већ био на пола пута између Европе и Америке, други човек Русије донео је неочекивану и далекосежну одлуку да направи „заокрет над Атлантиком”, одбивши чак да слети и у Гендеру на територији Канаде. Из транскрипта са кога је скинута ознака тајности, а који је „Политици” из личне архиве бившег премијера уступио његов унук Јевгениј Александрович Примаков, недвосмислено се види колико је агресија на Југославију погоршала односе Москве и Вашингтона.

Ови односи се после тога никада више нису поправили и по оценама многих експерата прерасли су у нови хладни рат.

Преносимо транскрипт у целости.

РАЗГОВОР СА А.ГОРОМ ИЗ АВИОНА НА ЛЕТУ У ВАШИНГТОН, 23. МАРТА 1999. ГОДИНЕ 21.00 (МОСКОВСКО ВРЕМЕ)

1/2

РАЗГОВОР СА А.ГОРОМ С БОРТА САМОЛЕТА,
СЛЕДОВАВШЕГО В ВАШИНГТОН,
23 МАРТА 1999 г. 21-00 (МОСКОВСКОЕ ВРЕМЯ)

А.Гор: Евгений, спасибо тебе в связи с нашей договоренностью. Холбрук только что вылетел из Белграда. Дипломатические усилия не дали результата. И наша подготовка к удару движется вперед без остановки. Милошевич не прекращает свое наступление против косовских албанцев. Это ничем не может быть оправдано, тем более что насилие осуществляется уже в течение нескольких дней. Ежедневно сербские силы убивают невинных людей, разрушают деревни, выгоняют людей из своих домов.

Мы упорно работаем над тем, чтобы подготовить твой визитной визит. Нам предстоит сделать важную работу. Мы, разумеется, будем рады тебе приветствовать, если ты решишь приехать. Но если ты примешь решение отложить визит, то предлагаю отметить в сообщении для прессы следующие моменты: американо-российские отношения имеют самое важное значение; визит откладывается, но не отменяется, то есть мы как можно скорее назначим новые сроки его проведения, выражая сожаление относительно того, что мирное решение по Косово пока не найдено.

Если эти положения для тебя приемлемы, то конкретный текст мы могли бы согласовать с вашим посольством в Вашингтоне. Когда ты предлагаешь такое сообщение сделать? Где ты предлагаешь приземлиться - в Гандере или на территории США?

Е. Примаков: Прежде всего хотел бы поблагодарить тебя за открытость. Мы дорожим своими отношениями с США. Показателем этого является решение продолжать лететь в Вашингтон, которое я принял после консультаций с президентом.

Ал Гор: Евгений, зовем те у вези с нашим договором. Холбрук је управо одлетео из Београда. Дипломатски напори нису дали резултата. И наше припреме за удар напредују без заустављања. Милошевић наставља своју офанзиву против косовских Албанаца. То не може ничим да се оправда, тим пре што се насиље врши већ неколико дана. Свакодневно српске снаге убијају невинне људе, руше села, протерују људе из њихових домова.

Ми смо упорно радили над тиме да припремимо твоју данашњу посету. Предстоји нам да одрадимо важан посао. Ми ћемо, наравно, бити срећни да те поздравимо, ако ти одлучиш да долетиш. Али, ако донесеш одлуку да одложиш посету, предлагем да напоменеш у саопштењу за штампу следеће моменте: америчко-руски односи имају најважнији значај; посета се одлаже, али не отказује, то јест ми ћемо што је пре могуће да одредимо нови термин њеног одржавања, изразићемо жаљење поводом тога што мирно решење за Косово за сада није пронађено.

Ако су ови ставови за тебе прихватљиви, онда би конкретан текст могли да усагласимо са вашом амбасадом у Вашингтону. Када ти предлагеш да се направи такво саопштење? Где би ти желео да слетиш – у Гендеру или на територији САД?

Јевгениј Примаков: Пре свега желео бих да ти захвалим за отворености. Ми ценимо наше односе са САД. Показатељ тога је одлука да се настави лет за Вашингтон, коју сам донео после нашег првог телефонског разговора, док сам се налазио у Шенону. Међутим, ми смо категорички против удара на Југославију. Сматрам да правите огромну грешку. При чему се то не тиче само наших односа. То неће донети никакав позитиван резултат уопште. Ми ћемо свеједно морати да тражимо политичко решење проблема.

У условима када ти директно говориш мени да су удари на Југославију неминовни, подразумева се да ја у Вашингтон да долетим не могу. Мораћемо да разговарамо касније. Уверен сам да још нису сва политичка средства за регулисање исцрпљена. Надам се да ћете ви још једном да извагате све последице својих претпостављених намера. Сматрам да ће после војних удара бити много теже вратити се у ток политичког регулисања.

Жалим што својим деловањем ви стављате под удар све што је изграђено између Русије и НАТО. А достићи све то није било нимало лако. Под удар се ставља и ратификација Споразума СТАРТ-2. Надам се да, одлучујући се за такав корак, ви макар прорачунавате ситуацију два-три потеза унапред.

Гор: Молим да се разуме, да је реч о томе да се зауставе убиства потпуно невиних људи. Крајње жалим што се примена силе против Милошевића може одразити на наше односе. Хајде да разговарамо касније, кад спадне емоционални жар. Шта је са мојим предлогом да саопштимо о томе да се посета одлаже за касније термине?

Примаков: Тражићу одобрење од председника за изјаву отприлике овакве садржине: у условима када ми је А. Гор саопштио о неизбежности војних удара на Савезну Републику Југославију, ја не могу да започињем посету и не могу да извршим слетање на територију САД. Хајде на томе да завршимо. Довиђења.

Гор: Жалим што је све тако испало. Надам се да ћу ускоро поново да разговарам са тобом.

Бојан Билбија

(Политика)